

Et par seje bukser

Da mit barnebarn Camilla til sin femårsfødselsdag ønskede sig et par seje bukser, gik vi ind i en tøjbutik, og min kone mente at et par leopardplettede bukser med svaj, i noget glat stof ville være det hun ønskede. Og det viste sig at være rigtigt, bukserne var lige det hun ville gå i. Og mit spørgsmål er så: Hvordan kan ordet *sej* komme til at betyde 'leopardpletet, i glat stof og med svaj'?

Om ordets etymologi synes der ikke at være tvivl; alle ordbøger har flere eller færre af de samme udviklingstrin, som af Jan Katlev i *Politikens Etymologisk Ordbog* (2000) beskrives således: *sej* < ældre middeldansk *segher*, < fællesgermansk **saiga-* 'langsomt sivende' afledning af fællesgermansk *sigan* 'synke, falde sive' (jf. *segne*) afledt af indoeuropæisk **seik^w*- 'udgyde, dryppe, si, løbe'.

Der er heller ikke tvivl om at der er to homonymer der hedder *sej*. Det ene ord er et substantiv der betegner en 'mørkegrå torskefisk som kan spises', latinsk navn: *Pollachius virens*; den kaldes også *mørksej* eller *gråsej*, mens *lyssej* og *blåsej* er navnet på fisken en lubbe.

Det andet ord er et adjektiv, og det er det artiklen handler om. Efter ODS (1939) kan dette adjektiv have tre forskellige betydninger: 1. 'sammenhængende' dvs.: 'tykflydende': *spyttet bliver sejt*, 'bøjelig': *en bue skal laves af sejt træ*, eller 'hård' *træet er meget sejt at kløve*; 2. 'langsommelig', dvs.: 'besværlig': *den mikstur er sejt at få ned*; *bogen var sejt at komme igennem* eller 'ubehagelig': *ouverturen var meget sejt at høre på*; 3. om en persons egenskaber 'udholdende', dvs.: 'sejlivet': *Han er sejt som en eg*, 'sindig, men fast': *fyden er stærk og sejt*, 'genstridig, modstræbende': *han er sejt at få penge ud af*, eller 'overlegen', 'stolt', 'vigtig': *en flok seje bagersvende, drengen var så sejt af sit nye tøj*.

Christian Becker-Christensen har i *Politikens Nudansk Ordbog med etymologi*, (1999) i princippet de samme tre betydninger (jeg har her ændret på rækkefølgen så den bliver den samme som i ODS): 1. 'som kan strækkes meget uden at gå i stykker' = 'strækbar' *gummi er et sejt materiale*, herunder 'som er svær at skære igennem' ≠ 'mør' *kødet er sejt*; 2. 'som er anstrengende og langtrukket' = 'drøj', 'hård' *det var en sejt omgang at komme igennem, et sejt tilfælde*; 3. 'som er udholdende og har stor livskraft' = 'tough' *fyden han er stærk og sejt*, herunder (slang) 'som er smart, kraftfuld og lidt rå' = 'tough' *en sejt fyr, en sejt jakke*.

Den første betydning er den fysiske betydning og dækker det der kaldes *viskositet*: tykflydenhed, efter Hagen-poiseuille-ligningen måles væskers og luftarters viskositet som det volumen som per tidsenhed strømmer igennem et snævert rør, og det udtrykkes i måleenheden poise, som er 1/10 gange pascal gange sekund. Volumenstrømhastigheden er proportional med trykgradienten i røret, med fjerde potens af rørets diameter, og omvendt proportional med væskers viskositet. Væskers

viskositet aftager, mens luftarters tiltager ved stigende temperatur.

Adjektiver kan efter Erik Hansen: *Nogle problemer omkring "ordgrammatikken"*, i *NyS 1* (1970), inddeles i fire typer efter deres syntaktiske kombinationsmuligheder: PSYKOLOGISKE adjektiver, som kan indgå i følgende skabelon: *Det er _____ af hende at handle på denne måde*, fx *illoyal, dum, kær*; VURDERENDE adjektiver som kan indgå denne skabelon (men ikke i den foregående): *Det er _____ for ham at gøre sådan*, fx *behagelig, dejlig, usund*; RELATIVE adjektiver som kan gradbøjes, men ikke indgå som attribut til en *at*-infinitiv (som i de to skabeloner): *stor, smal, lang, høj*; og endelig OBJEKTIVE adjektiver, som ikke kan gradbøjes, fx *rund, blå, gift, fransk, firkantet*.

De forskellige betydninger af *sej* kan på dette grundlag beskrives således:

*sej*¹ 'tyktflydende', 'viskos' er attribut til et nominal der betegner en MASSE; *sejt spyt, noget sejt træ*. I denne betydning er *sej* et relativt adjektiv, der kan have betydningsvarianterne 'bøjelig', 'hård'.

*sej*² 'langsommelig' er et prædikat der beskriver forholdet mellem en proces og en person der nærmest står som hensynsled: *bogen er sej for ham at komme igennem*, og hvis processen ikke er direkte nævnt, skal den underforstås: *Det er en sej bog*. I denne betydning er *sej* et vurderende adjektiv; betydningsvarianterne er 'besværlig', 'drøj', 'træg' 'ubehagelig'.

*sej*³ 'udholdende' er et slags adverbium der modificerer en persons handling: *Det var sejt af hende at løbe maraton; det lange seje træk*, og det kan gøres til et adverbial: *Hun løb sejt nok maratontløb i Berlin*. I denne betydning er *sej* et psykologisk adjektiv, som har betydningsvarianterne 'sejlivet', 'sindig, men fast', 'genstridig', 'modstræbende', 'overlegen og stolt'.

At der er tale om virkelig polysemi som bør opføres i en ordbog, kan man se af zeugmaprøven; det giver en zeugma hvis man sideordner konteksterne til de forskellige polysemer: **Hvad er sejest, bøffen, dejen, jyden, eller trækket?*

Så vidt jeg kan se er det ikke i nogen af disse betydninger mit barnebarn brugte ordet da hun sagde at hun ønskede sig *et par seje bukser*. ODS har ganske vist følgende citat i betydning 3: *drengen var saa sej af sit nye tøj* (Ejnar Howalt: *Nu dages det, Brødre*, 1933). Men det er ikke samme brug af ordet, for hos Howalt er det drengen der er sej, mens det hos Camilla er tøjet der er sejt.

Og når der i Nudansk Ordbog står at både *en sej fyr* og *en sej jakke* er varianter af betydning 3, så er det ikke rigtigt, for betydningen er at 'det er en fyr som sejt nok gør et eller andet', men ikke 'en jakke som sejt nok gør et eller andet'. Man må altså tilføje en fjerde betydning til ordet:

*sej*⁴ ‘smart’, ‘moderne’, ‘populær’, ‘fiks’, et attribut til genstande, som det er *sejt*³ at have. I denne betydning er igen et relativt adjektiv, som hverken kan indgå i de vurderende eller psykologiske adjektivers skabelon.

Der kan vist ikke være tvivl om at *sej*¹, fx *sejt snyt* er den oprindelige betydning. Betydningen af *sej*² har så udviklet sig som en metafor, hvor en PROCES i tid beskrives som om det var en MASSE, fx *seje forhandlinger*. *Sej*³, fx *nogle seje venner* er dernæst opstået som en metonymi i forhold til *sej*², hvor man taler om PERSONEN FOR HANDLINGEN. Og endelig er *sej*⁴, fx *seje bukser*, opstået ved en metonymi i forhold til *sej*³, hvor det går på GENSTANDEN FOR EJEREN.

Svaret på spørgsmålet: Hvordan kan ordet *sej* komme til at betyde ‘leopardplet-tet, i glat stof og med svaj’? kan sammenfattes i følgende skema:

<i>sej</i> ¹		<i>sej</i> ²		<i>sej</i> ³		<i>sej</i> ⁴
MASSE	metaforisk	PROCES	metonymisk	PERSON	metonymisk	GENSTAND
‘tykflydende’	PROCES SOM EN MASSE	‘langsommelig’	PERSONEN FOR HANDLING	‘udholdende’	GENSTANDEN FOR EJEREN	‘smart’